

Tomasz Zawadzki

 <https://orcid.org/0000-0001-8663-5477>

Instytut Historii, Uniwersytet Śląski w Katowicach

„Herr Wirsibanth derselben Ilzen vater” — znowu o kręgu rodzinnym starosty generalnego Wielkopolski Wierzbięty z Palowic

Wierzbięta z Palowic herbu Złodziej (Niesobia) należał do czołowych postaci na scenie politycznej w Królestwie Polskim w czasach panowania Kazimierza Wielkiego. Jako bliskiemu współpracownikowi ostatniego Piasta na polskim tronie powierzono mu w 1352 roku urząd generalnego starosty w Wielkopolsce, który sprawował do swej śmierci w roku 1369. Od 1360 roku był także kasztelanem poznańskim¹. Wysoka pozycja, którą osiągnął, oraz bogata kariera wciąż zaskakują, jeśli weźmie się pod uwagę fakt, że był to człowiek spoza Królestwa Polskiego, w dodatku wywodzący się z rodziny niezbyt zamożnej. Stosunkowo długo ta wybitna osoba czekała na większe zainteresowanie ze strony historyków². Dopiero badania przeprowadzone przez Tomasza Jurka wykazały, skąd tak naprawdę pochodził Wierzbięta. Poznański uczony przedstawił ponadto krąg rodzinny starosty³. Streszczając wyniki tychże badań, napisać można, że Wierzbięta pochodził ze śląskich Palowic

¹ UrzWp, s. 171—172.

² Biogram starosty, jego najważniejszą fundację i związki rodzinne omówił J. Łojko, *Fryz heraldyczny z kaplicy św. Jakuba w Łądzie nad Wartą*, St. Żr. 1977, 22, s. 125—150; Tenże, *Wierzbięta z Paniewic h. Niesobia (zm. 1369)*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa—Poznań 1981, s. 815—816.

³ Skorygował przy tym błędy popełnione m.in. przez J. Łojkę, por. T. Jurek, *Krąg rodzinny starosty wielkopolskiego Wierzbięty (1352—1369), czyli początki rodu Niesobiów*, „Genealogia. Studia i Materiały” 1991, 1, s. 11—42.

w ówczesnym księstwie raciborskim. Jego ojcem był prawdopodobnie piszący się również z Palowic bliżej nieznan Henryk. Imienia matki starosty nie znamy, przypuszcza się natomiast, że pochodziła z rodziny pieczętującej się herbem Topacz — być może dziedziców Sudic pod Opawą. Bratem Wierzbęty był Lutold z Pilchowic i prawdopodobnie także Marek z Pilchowic. Rodzina Wierzbęty to — jak podsumował jej status T. Jurek — drobne, choć nie ubogie, rycerstwo, związane z zaściankowymi dworami książąt na Śląsku Opolskim⁴. Wierzbęta dwukrotnie zawierał związki małżeńskie. Nie znamy dziś imienia ani pochodzenia jego pierwszej żony. Miał z nią prawdopodobnie syna Paszka z Biskupic — kasztelana bieckiego, oraz najprawdopodobniej córkę Annę — wydaną za mąż za Mikołaja Samborowica, wpływowego rycerza służącego księżtom brzeskim⁵. Drugą żoną starosty była Dobrochna z małopolskich Zbyszyc. Z tego związku narodziły się trzy córki: Agata oraz Dorota — klaryski w Krakowie, i ich siostra, której imienia nie znamy, wzmiankowana tylko w 1408 roku jako zamężna. Synem Wierzbęty i Dobrochny był Mikołaj Kępiński — chorąży wieluński, starosta ostrzeszowski⁶.

Niezauważony dotąd przez historyków ślad aktywności Wierzbęty na Śląsku pochodzi z księstwa świdnicko-jaworskiego. W tamtejszym Landbuchu — księdze, w której rejestrowano dokumenty wychodzące z kancelarii książęcej — zachowały się dwa rejestry dokumentów wystawionych na zamku Książ (*Furstensteyn*) w dniach 5 i 8 września 1367 roku⁷. W pierwszym z nich bracia Reincz i Mikołaj Talkenbergowie zapisali swym żonom, Katarzynie i Annie, oprawy posagów w Radostowie (*Tymendorf*) położonym w dystrykcie lwóweckim oraz w niezidentyfikowanym *Geroldisdorf*. W drugim zaś dokumencie wspomniane Katarzyna i Anna przekazały swym mężom posiadany przez nie majątek w podlwóweckich Rząsinach (*Wolfkersdorf*)⁸. Co jednak najbardziej interesujące, testacje obu tych dokumentów otwiera osoba pana Wierzbęty (*Wirbant / Wyrbant*), tytułowanego za pierwszym razem: *ca-*

⁴ Tamże, s. 12—16.

⁵ Wątpliwości do ustaleń T. Jurka (dotyczące m.in. ojcostwa Wierzbęty w stosunku do Paszka z Biskupic i Anny, żony Mikołaja Samborowica) przedstawiła B. Możejko, *Jeszcze o starości generalnym Wielkopolski Wierzbęcie*, w: *Ludzie, władza, posiadłości*, red. J. Powierski, B. Śliwiński, Gdańsk 1994, s. 73—96. T. Jurek podtrzymał swoje stanowisko w tej sprawie, por. Tenże, *Znowu o Wierzbęcie z Palowic*, „Genealogia. Studia i Materiały” 1994, 4, s. 137—140.

⁶ T. Jurek, *Krąg rodzinny...*, s. 21—25.

⁷ *Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego*, t. 1, wyd. T. Jurek, Poznań 2004 (dalej: Lbch.), nr 65, 181.

⁸ W pierwszym regeście Reincz i Mikołaj wpisani zostali jako *de Falkenberg*, co jest niewątpliwie wynikiem błędu pisarza lub niewłaściwego odczytu dokonanego przez wydawcę Landbuchu (rodzina Falkenbergów jest znana, aczkolwiek na Śląsku była uchwytna w źródłach tylko w połowie XIII w., por. T. Jurek, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996, s. 218). Reincz i Mikołaj to z pewnością Talkenbergowie, znani z innych dokumentów, m.in. Lbch., nr 667 — gdzie obaj kupili dobra w Rząsinach.

pitaneus in Polonia, za drugim razem: *hauptman zu Polen*. Świadkiem umów małżeńskich Talkenbergów został niewątpliwie starosta generalny wielkopolski Wierzbęta z Palowic.

Nie wiadomo, czy Wierzbęte łączyło coś z Talkenbergami i czy to właśnie w związku z ich sprawami przybył do księstwa świdnicko-jaworskiego. Talkenbergowie należeli wówczas do drobnego, niewyróżniającego się niczym rycerstwa i aktywni byli głównie wokół Lwówka⁹. Bardziej prawdopodobny wydaje się więc polityczny cel wizyty starosty. Jako bliski współpracownik Kazimierza Wielkiego przybyć mógł na zlecenie króla, by spotkać się z jego siostrzeńcem i sojusznikiem Bolkiem II Małym¹⁰. Wierzbęte towarzyszył zresztą także inny zaufany człowiek Kazimierza, Ramsz von Oppeln — starosta w wielkopolskiej Wschowie¹¹. Obaj dostojnicy królewscy przyjęci zostali na zamku Książ — w jednej z głównych rezydencji Bolka, której nazwę wpisywano w jego tytułaturze. Szczegóły dotyczące ich rozmów z księciem świdnickim nie są znane. Nie zachowały się żadne inne dokumenty wystawione w trakcie ich wizyty, z wyjątkiem przedstawionych dokumentów dla Talkenbergów, w których, jak ostatecznie można przypuszczać, starostowie wpisani zostali na listy świadków przy okazji, będąc akurat w tym czasie obecnymi.

Okazuje się, że kontakty Wierzbęty z Palowic z księstwem świdnicko-jaworskim nie ograniczały się wyłącznie do jego krótkiego pobytu tam w 1367 roku. Najprawdopodobniej — czego postaram się dowieść w dalszej części artykułu — w księstwie tym posiadał majątek, a także wydał tam za żonę jedną ze swych córek. Kluczowy w tym kontekście jest dokument wystawiony w Świdnicy 15 lutego 1374 roku¹². Z jego treści dowiadujemy się, że tego dnia rycerz Mikołaj Bolz zapisał swej żonie Elżbiecie (*Ilze*) dochody z czynszów w Małuszowie (*Malatsch*) i Paszowicach (*Poschwiz*) położonych w dystrykcie jaworskim oraz Podgórkach (*Hartmansdorf*) leżących w dystrykcie jeleniogórskim. Uwagę przykuwa określenie dwóch pierwszych wymienionych czynszów jako należących niegdyś do ojca Elżbiety, pana Wierzbęty („die etwann herrn Wirsibanthes derseblen Ilzen vater gewest seyn”). Kim był ów Wierz-

⁹ E. Wernicke, *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Adelsfamilien in den ehemals vereinigten Kreisen Bunzlau-Löwenberg*, „Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie“ 1886, 14, s. 530—535; Tenże, *Die Herren von Talkenberg in Schlesien und in der Oberlausitz*, „Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie“ 1908, 36, s. 242—321. Pochodzenie żon Reinczka i Mikołaja nie jest znane. Opiekunami zapisów dla nich zostali dwaj miejscowi rycerze, Fryderyk Pechwinkel oraz Mikołaj Grünhaupt z Zedlitzów.

¹⁰ E. Gospos, *Die Politik Bolkos II. von Schweidnitz-Jauer (1326—1368)*, Halle a. S. 1910.

¹¹ Ramsz figuruje na listach świadków we wzmiankowanych dokumentach Talkenbergów. Jako starosta wschowski poświadczony został w 1361 r., por. T. Jurek, *Starostwo wschowskie w latach 1343—1422*, w: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów*, Poznań 1997, s. 242 i nast.; Tenże, *Dokument starosty wschowskiego z 1361 roku*, *Rocz. Hist.* 2003, 69, s. 99—104.

¹² Lbch., nr 834.

bięta? Niewątpliwie był rycerzem pasowanym, czego dowodzi nazwanie go panem¹³. Była to też najpewniej osoba ważna i powszechnie znana, skoro w dokumencie wystarczyło wpisać tylko jego imię, by każdy wiedział, o kogo chodzi. Charakterystyka ta pasuje do jednego tylko Wierzbięty, uchwytanego w źródłach w księstwie świdnicko-jaworskim współcześnie z Mikołajem Bolzem. Był nim starosta generalny wielkopolski Wierzbięta z Palowic¹⁴. Dwie inne przesłanki uprawniają tę identyfikację. Jak wiemy z dokumentu Mikołaja Bolza, w lutym 1374 roku ojciec Elżbiety już nie żył, tak samo więc jak Wierzbięta z Palowic. Bardziej przekonujący jest natomiast wybór opiekunów majątku zapisanego Elżbiecie przez męża. Zostali nimi trzej rycerze. Dwaj pochodzili z księstwa świdnicko-jaworskiego — to Guncel z podstrzegomskich Łazan (*Lazan*), z rodziny von Seidlitz, oraz Mikołaj z Cisów (*Czeisberge*) należący do rodziny Bolzów¹⁵. Trzecim opiekunem został Lutold Wierusz (*Werusch*). Tego ostatniego poświadczono na terenie księstwa świdnicko-jaworskiego tylko ten jeden raz¹⁶. Pisał się natomiast z Wieruszowa położonego w ziemi wieluńskiej¹⁷. Jego siedziba znajdowała się w niewielkiej odległości od Kępna (w linii prostej ok. 10 km), które należało z kolei do Wierzbięty z Palowic¹⁸. Obaj byli zatem sąsiadami. Uważam w związku z tym, że w 1374 roku Lutold przybył do Świdnicy i został opiekunem majątku zapisanego córce Wierzbięty z Palowic, będąc osobą blisko związaną z jej rodziną¹⁹.

Przedstawić wypada w tym miejscu, kim był Mikołaj, zięć starosty. Rodzina Bolzów, z której się wywodził, pochodziła z Turynгии. W połowie XIII wieku przybyła na Śląsk, gdzie jej przedstawiciele aktywni byli najpierw na dworze księcia legnickiego Bolesława Rogatki, a następnie służyli jego synom: Bolesławowi V Grubemu — księciu legnickiemu, później wrocławskiemu, a także Bolkowi I Surowemu — protoplaście linii świdnicko-jaworskiej.

¹³ A. Bogucki, *Termin „miles” w źródłach śląskich XIII i XIV wieku*, w: *Spółeczeństwo Polski średniowiecznej*, red. S.K. Kuczyński, t. 1, Warszawa 1981, s. 222—263.

¹⁴ Niezwykle rzadko wpisywany zresztą z nazwiskiem odmiejscowym we wszystkich wymienianych go dokumentach, por. T. Jurek, *Krąg rodzinny...*, s. 12.

¹⁵ O nich T. Jurek, *Obce rycerstwo...*, s. 205, 286.

¹⁶ W historiografii wywodziło się jednak jego rodzinę z Wieruszowa pod Świdnicą, por. S. Kozirowski, *Obce rycerstwo w Wielkopolsce w XIII—XVI w.*, Poznań 1929, s. 119—120; M.L. Wójcik, *Czternastowieczna nieznaną pieczęć Wieruszowa. Przyczynek do badań nad najstarszą heraldyką miasta i jego właścicieli*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2020, 12 (16), s. 71—72.

¹⁷ L. Wojciechowski, *Ród Wieruszów do początku XV wieku*, w: *Ludzie i herby w dawnej Polsce*, red. P. Dymmel, Lublin 1995, s. 38—44.

¹⁸ Kępno darowane zostało Wierzbięcie przez Kazimierza Wielkiego w 1365 r., KDW, t. 6, nr 210.

¹⁹ Może krewnym? Być może to tylko zbieg okoliczności, lecz zwrócić należy uwagę, że powtarzające się w rodzinie Wieruszów imię Lutold nosił też brat Wierzbięty z Palowic.

Bolzowie używali na Śląsku herbu przedstawiającego trzy bełty w skos²⁰. Bardzo szybko zaczęli robić karierę w tej ziemi²¹. Najbardziej znaczącą pozycję rodzina ta osiągnęła w księstwie świdnicko-jaworskim w czasach panowania potomków Bolka I (zm. 1301). Na dworach zarówno jego syna, Bernarda świdnickiego (zm. 1326), jak i wnuka, Bolka II Małego (zm. 1368), Bolzowie należeli do najważniejszych dostojników²².

Przyjmuje się, że Mikołaj był synem któregoś z dwóch braci: Ryperta lub Heinemana²³. Niewiele o nich wiadomo, spotkać można ich było — rzadko jednak — głównie na dworze ziebickim²⁴. Mikołaj natomiast pierwszy raz pojawił się w źródłach we Wrocławiu, gdzie 28 maja 1354 roku świadkował w dokumencie tamtejszego starosty Konrada Falkenhaina²⁵. W latach 1355—1359 dokonywał transakcji majątkowych w Kuklicach (położonych na południe od Wrocławia), wraz ze swą żoną Anną²⁶. Pochodzenie pierwszej małżonki Mikołaja jest nieznane. W 1363 roku Mikołaj pojawił się w otoczeniu książąt Ludwika I brzeskiego i Bolka II Małego²⁷. Od 1366 roku śledzić można jego aktywność na dworze tego drugiego. Towarzyszył często Bolkowi w ostatnich latach panowania, a 8 kwietnia 1367 roku poświadczony został jako jego kuchmistrz²⁸.

²⁰ P. Pfothenauer, *Die Schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327*, Breslau 1879, tabl. VI, nr 57; M.L. Wójcik, *Pieczęcie rycerstwa śląskiego w dobie przedhusyckiej*, t. 1, Kraków—Wrocław 2018, s. 167—169.

²¹ M. Cetwiński, *Rycerstwo śląskie do końca XIII w., cz. II: biogramy i rodowody*, Wrocław 1982, s. 112, 175—176; T. Jurek, *U początków niemieckiej imigracji rycerskiej na Śląsk. Świadkowie układu Bolesława Rogatki z arcybiskupem magdeburskim Wilbrandem z 1249 r.*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, red. S.K. Kuczyński, t. 7, Warszawa 1996, s. 125; T. Jurek, *Obce rycerstwo...*, s. 204—205.

²² T. Jurek, *Obce rycerstwo...*, s. 204—205. Nieporozumieniem jest sytuowanie w 1358 r. na urządzie marszałka Bolza — Jana (Hancze) Wiltberga (tamże, s. 205), na podstawie rejestru (Rśl, t. 4, nr 104), w którym wśród świadków figuruje „Hantsche von Wiltberg marszałek książęcy”. W oryginale interesujący nas fragment testacji wygląda następująco: *Hantsche von Nebeltschicz, Rud(ger) von Wiltberg uns(er) marschalk* (AP Wrocław, Rep. 67, nr 342 (369)) — w regeście więc z dwóch różnych osób powstała jedna. Marszałkiem Bolka II nie był też Ludwik Wiltberg, którego wpisano w regeście dokumentu z 17 lutego 1360 r. (Rśl, t. 5, nr 81). Osoba taka nie istniała, a w oryginale tegoż dyplomu jako marszałek wystąpił *Rudg(er) Wiltb(er)g*, por. AP Jelenia Góra, Dokumenty miasta Jeleniej Góry, nr 9 (11).

²³ T. Jurek, *Obce rycerstwo...*, s. 204.

²⁴ Heineman znany jest z dokumentów Bolesława brzeskiego (1341, 1352) oraz Mikołaja ziebickiego (1345—1353) (*Regesten zur schlesischen Geschichte*, hrsg. K. Wutke, E. Randt, Breslau 1925 (CDSil, Bd. 30), nr 6612; Rśl, t. 1, nr 341; t. 2, nr 575; E. Kobzdaj, *Recenzja z Regestów Śląskich: II — z t. II*, „Archeion” 1984, 80, nr 39). Rypert pojawił się dwukrotnie przy drugim z tych książąt: w 1345 (wspólnie z Heinemanem) i w 1350 r. (Rśl, t. 1, nr 341; t. 2, nr 273). Por. T. Jurek, *Obce rycerstwo...*, s. 204.

²⁵ Rśl, t. 2, nr 1049.

²⁶ Rśl, t. 3, nr 22; t. 4, nr 201, 352, 637.

²⁷ *Urkunden der Stadt Brieg*, hrsg. C. Grünhagen, Breslau 1870 (CDSil, Bd. 9), nr 224.

²⁸ Lbch., nr 12, 15, 19—21, 24, 25, 28, 30—34, 38, 39, 41—45, 49, 52, 55, 56, 60—62, 68—70, 72, 73, 83, 88, 91, 92, 95, 96, 99, 101, 102, 121—123, 126, 128—130, 135—137, 140—

Po śmierci księcia służył wdowie po nim — Agnieszce Habsburskiej. Szybko został jedną z najważniejszych przy niej postaci. W latach 1368—1374 stał na czele jej dworu, piastując urząd ochmistrza²⁹. Świadczył też w dziesiątkach dokumentów książęcej do 1375 roku³⁰. Mikołaj należał niewątpliwie do najbardziej wpływowych ludzi w księstwie świdnicko-jaworskim. Wymowny w tym kontekście jest dokument wystawiony 11 października 1369 roku przez Karola IV Luksemburskiego. Król czeski — na mocy dawnych układów zawartych z Bolkiem II spadkobiercą księstwa świdnicko-jaworskiego — zagwarantował wówczas jego prawa i przywileje³¹. Uczynił to przed reprezentacją dostojników, wśród których był też Mikołaj Bolz. Osoby wymienione w dokumencie — niewątpliwa ścisła elita polityczna — to w znakomitej większości (20 spośród 27 osób) dzierżący zamki w księstwie świdnicko-jaworskim burgrabiowie³². Do grona tego należał już wówczas także Mikołaj — w dokumencie Karola IV tytułowano go bowiem ochmistrem i pierwszy raz burgrabią na zamku Rogowiec (*Hornsberge*)³³. Nie był to jedyny zamek Mikołaja. W 1371 roku nabył jeszcze lenno zamkowe we Wleniu (*Lehn*)³⁴.

146, 148, 151, 153—157, 159, 162, 165—167, 170, 173, 175—178, 185, 186, 190, 192, 195—197, 201, 203, 209, 212, 215, 216, 224, 227, 231, 232, 242, 245, 422, 423, A4, jako kuchmistrz nr 160, 161; T. Jurek, *Fragmenty zaginionej księgi sądu dworskiego w Świdnicy z lat 1372—1404*, Roczn. Hist. 1999, 65, nr 27.

²⁹ Lbch., nr 259, 893; D. Adamska-Heś, *Urzednicy nadworni księżnej Agnieszki w latach 1368—1392*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2000, 55, s. 285. W testacji regestu dokumentu książęcej Agnieszki świdnickiej datowanego na 30 listopada 1343 r. wpisany został „Michał Bolczo, ochmistrz dworu książęcego” (RŚl, t. 1, nr 127). D. Adamska-Heś (*Urzednicy nadworni...*, s. 285) słusznie utożsamiała go z Mikołajem Bolzem, ochmistrem Agnieszki (w rodzinie Bolzów nie występował żaden Michał, a błędnie w omawianym regescie z imieniem tym wpisano także krewnego Mikołaja Bolza, dobrze znanego ze źródeł Mikołaja Zeiskberga). Badaczka uznała na tej podstawie, że Mikołaj był aktywny od 1343 r. i już wówczas trwała jego pierwsza z — w jej opinii — dwóch kadencji na urzędzie ochmistrza. Data tegoż regestu jest jednak niewątpliwie błędna (przypuszczał tak już T. Jurek, *Obce rycerstwo...*, s. 205, przyp. 10). Przekonuje o tym fakt, że występujący na końcu testacji pisarz Jan von Stawiz — w rzeczywistości zaś Jan von Schlewitz — po 1343 r. (podobnie jak Mikołaj) nie pojawia się w źródłach przez wiele lat. Jako pracownik świdnickiej kancelarii książęcej występował dopiero od 1367 r. (Lbch., wstęp, s. XIX). Omawiany dokument Agnieszki spisano więc pewnie najwcześniej w 1367 r., a najprawdopodobniej dopiero po śmierci Bolka II Małego w 1368 r., kiedy Mikołaj Bolz już niewątpliwie był ochmistrem książęcej.

³⁰ Lbch., nr 319, 918, według indeksu, s. 270.

³¹ LBS, t. 1, s. 513. Dożywotnie rządy zagwarantowane miała w księstwie Agnieszka Habsburska (zm. 1392).

³² Burgrabiowie odgrywali szczególną rolę w księstwie świdnicko-jaworskim. W późniejszym czasie „panowie zamkowi”, jak ich zwano, chcieli nawet — ostatecznie bez powodzenia — przekształcić się w stan wyższej szlachty, por. T. Jurek, *Elity Śląska w późnym średniowieczu*, w: *Kolory i struktury średniowiecza*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2004, s. 414—417.

³³ D. Adamska-Heś, *Burgrabiowie księstwa świdnicko-jaworskiego w drugiej połowie XIV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2001, 56, s. 218.

³⁴ Lbch., nr 535.

W 1374 roku natomiast kupił — wraz ze swoim bratem Klerykiem i ich krewnym Mikołajem Zeiskbergiem — zamek Kondratów (*Cunradiswalde*) pod Kamienną Górą³⁵.

Mikołaj Bolz ostatni raz wystąpił w źródłach 4 czerwca 1376 roku, zmarł natomiast przed 24 listopada 1379 roku³⁶. Jego potomkowie nie są znani. Nie wiadomo też nic więcej na temat jego żony Elżbiety. W stosunku do jej osoby pojawiają się dwie możliwości. Była nieznaną dotąd, czwartą córką Wierzbęty z Palowic lub być może identyfikować należy ją z córką starosty wymienioną bez imienia w 1408 roku. Wówczas to Dobrochna, wdowa po Wierzbęcie, przekazała wieś Zbyszyce swym córkom, klaryskom Agacie i Dorocie, z zastrzeżeniem, że po jej śmierci syn lub zięć będzie mógł dobra te wykupić od wspomnianych córek³⁷. Być może żoną anonimowego zięcia Dobrochny była właśnie Elżbieta? Oznaczałoby to, że po śmierci Mikołaja Bolza wyszła ponownie za mąż.

Warto poszukać jeszcze odpowiedzi na pytanie, w jakich okolicznościach zejść mogły się drogi Wierzbęty z Palowic i jego zięcia Mikołaja Bolza. Podejrzewać można, że miejscem, w którym się poznali, był dwór świdnicki Bolka II Małego, na którym co najmniej raz gościł starosta wielkopolski. Do kontaktów między nimi dojść mogło jednak także za sprawą obracania się ich obu w kręgu tych samych osób. Mikołaj, jak pamiętamy, w 1354 roku poświadczony został w towarzystwie starosty wrocławskiego Konrada Falkenhaina. Ten natomiast należał — jak się przyjmuje — do kręgu bliskich znajomych Wierzbęty z Palowic. Świadczyć ma o tym umieszczenie herbu Konrada w ufundowanej przez Wierzbęte kaplicy w klasztorze w Łądzie nad Wartą³⁸. Ostatecznie Bolzowie poznać mogli Wierzbęte również dzięki swej niewątpliwej znajomości z rodziną Samborowiców. Rypert Bolz, w którym, jak wspomniałem wcześniej, upatruje się ojca (ewentualnie stryja) Mikołaja, w 1341 roku świadkował w dwóch prywatnych dokumentach Mikołaja Samborowica, w którego osobie dostrzega się zięcia Wierzbęty z Palowic³⁹.

³⁵ Wraz z pobliskimi Grzędami (*Cunradiswalde*) i *Liebenow*, por. tamże, nr 895. Oprócz zamków Mikołaj posiadał też znaczny majątek rozproszony w księstwie świdnicko-jaworskim: pod Strzegomiem — w Wieśnicy (*Vegebutil*), Jaryszowie (*Jerschow*) i Tomkowicach (*Thomaswaldaw*); w dystrykcie świdnickim — w Tomkowej (*Tunkendorf*), Poniatowie (*Seibotindorf*), Chwałowie (*Frouwenhayn*), Maniowie Małym (*Wenigen Monaw*), Wojnarowicach (*Wernhersdorf*), Garncarsku (*Markusdorf*) oraz *Kriegburgu*; w Gilowie (*Girlachsdorf*) pod Niemczą. Miał też dobra poza Śląskiem: w Trebenitz (*Trebeniz*) i Kreinitz (*Kreyniz*) pod Strehlą, por. tamże, nr 172, 302, 441, 474, 546, 567, 576, 578, 579, 622, 627, 662, 683, 698, 723, 728, 745, 828, 835, 885, 1026, 1085.

³⁶ Tamże, nr 1085; *Geschichte des Geschlechts von Czettritz und Neuhaus*, Bd. 2 (Regesten), bearb. H. v. Czettritz und Neuhaus, Görlitz 1911, s. 49, nr 1.

³⁷ SPPP II, nr 1176; T. Jurek, *Krąg rodzinny...*, s. 22.

³⁸ T. Jurek, *Krąg rodzinny...*, s. 39.

³⁹ *Regesten zur schlesischen Geschichte...*, nr 6697, 6698.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Państwowe we Wrocławiu: Rep. 67, nr 342 (369).

Archiwum Państwowe w Jeleniej Górze: Dokumenty miasta Jeleniej Góry, nr 9 (11).

Źródła drukowane

Geschichte des Geschlechts von Czettritz und Neuhaus, Bd. 2 (Regesten), bearb. H. v. Czettritz und Neuhaus, Görlitz 1911.

Jurek T., *Fragmenty zaginionej księgi sądu dworskiego w Świdnicy z lat 1372—1404*, „Roczniki Historyczne” 1999, 65, s. 105—123.

Kobzdaj E., *Recenzja z Regestów Śląskich: II — z t. II*, „Archeion” 1984, 80, s. 239—256.

Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski, t. 6, wyd. A. Gąsiorowski, H. Kowalewicz, Warszawa—Poznań 1982.

Landbuch księstw świdnickiego i jaworskiego, t. 1, wyd. T. Jurek, Poznań 2004.

Lehns- und Besitzurkunden Schlesiens und seiner einzelnen Fürstenthümer im Mittelalter, hrsg. C. Grünhagen, H. Markgraf, t. 1, Leipzig 1881.

Regesten zur schlesischen Geschichte, hrsg. K. Wutke, E. Randt, Breslau 1925 (Codex diplomaticus Silesiae, Bd. 30).

Regesty śląskie, red. W. Korta, t. 1—5, Wrocław 1975—1992.

Starodawne prawa polskiego pomniki, t. 2: *Z ksiąg rękopiśmiennych dotąd nieużytych, głównie zaś z ksiąg dawnych sądowych ziemskich i grodzkich ziemi krakowskiej*, wyd. A.Z. Helcel, Kraków 1870.

Urkunden der Stadt Brieg, hrsg. C. Grünhagen, Breslau 1870 (Codex diplomaticus Silesiae, Bd. 9).

Opracowania

Adamska-Heś D., *Burgrabiowie księstwa świdnicko-jaworskiego w drugiej połowie XIV w.*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2001, 56, s. 213—223.

Adamska-Heś D., *Urzednicy nadworni księżnej Agnieszki w latach 1368—1392*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2000, 55, s. 283—296.

Bogucki A., *Termin „miles” w źródłach śląskich XIII i XIV wieku*, w: *Spoleczeństwo Polski średniowiecznej*, red. S.K. Kuczyński, t. 1, Warszawa 1981, s. 222—263.

Cetwiński M., *Rycerstwo śląskie do końca XIII w., cz. II: biogramy i rodowody*, Wrocław 1982.

- Gospoś E., *Die Politik Bolkos II. von Schweidnitz-Jauer (1326—1368)*, Halle a. S. 1910.
- Jurek T., *Dokument starosty wschowskiego z 1361 roku*, „Roczniki Historyczne” 2003, 69, s. 99—104.
- Jurek T., *Elity Śląska w późnym średniowieczu*, w: *Kolory i struktury średniowiecza*, red. W. Fałkowski, Warszawa 2004, s. 404—420.
- Jurek T., *Krąg rodzinny starosty wielkopolskiego Wierzbęty (1352—1369), czyli początki rodu Niesobiów*, „Genealogia. Studia i Materiały” 1991, 1, s. 11—42.
- Jurek T., *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1996.
- Jurek T., *Starostwo wschowskie w latach 1343—1422*, w: *Homines et societas. Czasy Piastów i Jagiellonów*, Poznań 1997, s. 241—253.
- Jurek T., *U początków niemieckiej imigracji rycerskiej na Śląsk. Świadkowie układu Bolesława Rogatki z arcybiskupem magdeburgskim Wilbrandem z 1249 r.*, w: *Spółczesność Polski średniowiecznej*, red. S.K. Kuczyński, t. 7, Warszawa 1996, s. 108—127.
- Jurek T., *Znowu o Wierzbęcie z Palowic*, „Genealogia. Studia i Materiały” 1994, 4, s. 137—140.
- Kozierowski S., *Obce rycerstwo w Wielkopolsce w XIII—XVI w.*, Poznań 1929.
- Łojko J., *Fryz heraldyczny z kaplicy św. Jakuba w Łądzie nad Wartą*, „Studia Źródłoznawcze” 1997, 22, s. 125—150.
- Łojko J., *Wierzbęta z Paniewic h. Niesobia (zm. 1369)*, w: *Wielkopolski słownik biograficzny*, Warszawa—Poznań 1981, s. 815—816.
- Możejko B., *Jeszcze o staroście generalnym Wielkopolski Wierzbęcie*, w: *Ludzie, władza, posiadłość*, red. J. Powierski, B. Śliwiński, Gdańsk 1994, s. 73—96.
- Pfötenhauer P., *Die Schlesischen Siegel von 1250 bis 1300 beziehentlich 1327*, Breslau 1879.
- Urzednicy wielkopolscy XII—XV wieku. Spisy*, red. A. Gąsiorowski, Wrocław 1985.
- Wernicke E., *Die Herren von Talkenberg in Schlesien und in der Oberlausitz*, „Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie” 1908, 36, s. 242—321.
- Wernicke E., *Urkundliche Beiträge zur Geschichte der Adelsfamilien in den ehemals vereinigten Kreisen Bunzlau-Löwenberg*, „Vierteljahrsschrift für Heraldik, Sphragistik und Genealogie” 1886, 14, s. 411—567.
- Wojciechowski L., *Ród Wieruszów do początku XV wieku*, w: *Ludzie i herby w dawnej Polsce*, red. P. Dymmel, Lublin 1995, s. 35—53.
- Wójcik M.L., *Czternastowieczna nieznaną pieczęć Wieruszowa. Przyczynek do badań nad najstarszą heraldyką miasta i jego właścicieli*, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 2020, 12 (16), s. 69—95.
- Wójcik M.L., *Pieczęcie rycerstwa śląskiego w dobie przedhusyckiej*, t. 1, Kraków—Wrocław 2018.

Tomasz Zawadzki

“Herr Wirsibanth derselben Ilzen vater”: Once More on the Family Circle of the Starost General of Wielkopolska Wierzbęta from Palowice

Summary

In 1367, the general starost of Greater Poland, Wierzbęta from Palowice, was certified at the court of the prince of Świdnica-Jawor, Bolko II the Small. The purpose of his visit is not known, although it can be suspected that it was political. Wierzbęta was also connected with

the Duchy of Świdnica-Jawor by other contacts. Within the borders of the duchy, in the vicinity of Jawor, he owned property and married his daughter Elżbieta there. Her husband was the knight Nicholas Bolz, the chef of Bolko II the Small, and subsequently the steward of the widow, Princess Agnes of Austria. Nicholas belonged to the political and financial elite in the Duchy of Świdnica-Jawor. Presumably, he could have made acquaintance with his father-in-law during his stay at the Court of Świdnica. However, both dignitaries could also get to know each other thanks to their circle of mutual friends, the families of Falkenhain and Samborowic.

Keywords: Wierzbęta from Palowice, starost general of Wielkopolska, Mikołaj Bolz, the Duchy of Świdnica-Jawor

Tomasz Zawadzki

„Herr Wirsibanth derselben Ilzen vater“ — znowu o kręgu rodzinnym starosty generalnego Wielkopolski Wierzbęty z Palowic

Streszczenie

W 1367 roku generalny starosta wielkopolski Wierzbęta z Palowic poświadczony został na dworze księcia świdnicko-jaworskiego Bolka II Małego. Cel jego wizyty nie jest znany, aczkolwiek podejrzewać można, że miał on charakter polityczny. Wierzbęte łączyły z księstwem świdnicko-jaworskim również inne kontakty. W granicach księstwa, w okolicach Jawora, posiadał majątek, a także wydał tam za mąż swą córkę Elżbietę. Jej mężem został rycerz Mikołaj Bolz, kuchmistrz Bolka II Małego, następnie ochmistrz wdowy po nim, księżnej Agnieszki Habsburskiej. Mikołaj należał do elity politycznej i finansowej w księstwie świdnicko-jaworskim. Przypuszczalnie znajomość ze swym teściem nawiązać mógł podczas jego pobytu na dworze świdnickim. Obaj dostojnicy poznać mogli się jednak także za sprawą obracania się w kręgu wspólnych znajomych — Falkenhainów i Samborowiców.

Słowa kluczowe: Wierzbęta z Palowic, generalny starosta wielkopolski, Mikołaj Bolz, księstwo świdnicko-jaworskie

Tomasz Zawadzki

„Herr Wirsibanth derselben Ilzen vater“ — noch einmal zum Familienkreis von Wierzbęta aus Palowice, dem Oberlandeshauptmann Großpolens

Zusammenfassung

Im Jahre 1367 wurde der Oberlandeshauptmann Großpolens — Wierzbęta aus Palowice, am Hof des Herzogs von Schweidnitz-Jauer, Bolko II. des Kleinen, ausgewiesen. Der Grund seines Besuchs ist nicht bekannt, obwohl es sich vermuten lässt, dass er politisch bedingt war. Wierzbęta stand auch durch andere Beziehungen mit dem Herzogtum von Schweidnitz-Jauer in Verbindung. Er besaß ein Landgut innerhalb der Grenzen des Herzogtums, und zwar in der Nähe von Jauer, und verheiratete dort seine Tochter Elisabeth. Ihr Ehemann war Ritter Nikolaus Bolz, der Küchenmeister von Bolko II. dem Kleinen und der spätere Hofmeister seiner

Witwe — Herzogin Agnes von Habsburg. Nikolaus gehörte zur politischen und finanziellen Elite des Herzogtums. Man kann nicht ausschließen, dass er die Bekanntschaft mit seinem Schwiegervater während dessen Aufenthalts am Hof von Schweidnitz angeknüpft hat. Die beiden Würdenträger könnten sich aber auch über ihre gemeinsamen Bekannten — Herren von Falkenhain und Tschammer, kennengelernt haben.

Schlüsselwörter: Wierzbięta aus Palowice, Oberlandeshauptmann Großpolens, Nikolaus Bolz, Herzogtum von Schweidnitz-Jauer